

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Цветана Иванова Димитрова – доцент, Институт за български език „Проф Любомир Андрейчин“ при Българската академия на науките

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

по: област на висше образование 2. Хуманитарни науки,
професионално направление 2.1. Филология,
докторска програма „Германски езици: английски език“

Автор: Симона Анастасова Матева

Тема: *Adverbials and Functional Heads: A Comparative Study of Bulgarian and English Clause Structure* („Наречия и функционални синтактични категории: съпоставително изследване на английския и българския език“)

Научен ръководител: проф. д-р Илияна Тодорова Кръпова – Венециански университет Ка‘ Фоскари

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РД-22-1436 от 20.07.2026 г. на ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема *Adverbials and Functional Heads: A Comparative Study of Bulgarian and English Clause Structure* („Наречия и функционални синтактични категории: съпоставително изследване на английския и българския език“) за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по: област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма „Германски езици: английски език“. Автор на дисертационния труд е Симона Анастасова Матева – докторантка в редовна форма на обучение към катедра „Английска филология“, с научен ръководител проф. д-р Илияна Кръпова от Венецианския университет Ка‘ Фоскари.

Представени са ми следните материали: дисертационен труд (на английски език); автореферат (на български и на английски език); списък на научните публикации (четири) по темата на дисертацията в справката за изпълнение на Националните минимални изисквания по ЗРАСРБ.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Симона Анастасова Матева е завършила английска филология и магистърска програма „Английска филология – лингвистика и превод“ в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, където води упражнения по синтаксис на английския език.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Дисертационният труд разглежда дългогодишен проблем в генеративния синтаксис, а именно – дистрибуцията на наречията в синтактичната структура на изречението. Изследването следва рамката на картографския синтаксис (на Луиджи Рици и Гулиелмо Чинкуе), и по-конкретно картографския подход на Г. Чинкуе, според който наречията се генерират в спецификаторите на функционални проекции, подредени в определена (предполагаемо универсална) йерархия. Изборът на английския и българския като езици за съпоставка е мотивиран от техните структурни различия. Английският се характеризира с относително строг

словоред и широко използване на спомагателни глаголи, докато българският допуска по-голяма вариативност на словореда и се отличава с богата аспектиална система. Съпоставката между двата езика позволява да се провери дали междуезиковите различия в линейното разположение на наречията в повърхнинната структура отразяват различия в дълбинната структура, или се дължат на езиковоспецифични свойства, които се отразяват структурно.

Дисертационният труд е общо 224 страници, от които 212 страници са основният научен текст, а в 12 страници е библиографията, която включва 183 заглавия. Състои се от седем глави, списък на използваните съкращения и техните обяснения преди основния текст и списък на използваната литература и декларация за оригиналност на труда след основния текст.

Темата за поведението на наречията в структурата на изречението не само е актуална, но позволява включване при анализа на принципите на взаимодействие на различни езикови равнища – синтактично, семантично, информационна структура, аспект, модалност и дискурс. Дисертантката с основание посочва, че традиционната класификация на наречията, в рамките на теорията за частите на речта, като хетерогенен клас не обяснява тяхното подреждане и взаимодействието им с останалите конституенти на изречението, особено в българския език, който се отличава със значителна вариативност на словореда. Макар съпоставката с английския да позволява да се изследва дали предложената от Г. Чинкуе йерархия на наречията важи и за език с по-свободен словоред като българския, от различията в словореда не бива се извеждат принципно различни синтактични архитектури. Предложеният в дисертацията анализ по-скоро ги моделира чрез езиковоспецифично придвижване на глагола в рамките на синтактичната структура.

Дисертационният труд по същество търси отговор на пет изследователски въпроса, формулирани във Втора глава, които засягат: структурното подреждане на наречията; емпиричните основания за функционалните проекции, формулирани от Г. Чинкуе; обосноваването на глаголното придвижване като механизъм за моделиране на словореда на наречията (вместо базовото пораждаване или придвижването на наречията); неканоничното разположение на наречията; и анализа на многозначни наречия. Формулирането на изследователските въпроси дава една сравнително ясна рамка на анализа, който можем да очакваме в текста. Изследването следва логична последователност, като тръгва от по-общия теоретичен въпрос дали наречията заемат фиксирани позиции, през въпроса как тези позиции се реализират в английския и в българския език, до по-конкретните въпроси за механизмите на придвижването и връзката им с интерпретацията, с акцент върху полисемията, проследена при два класа наречия.

4. Познаване на проблема

Изследването е изградено върху солидна теоретична основа. Втора глава представя използваната терминология и методологичните предпоставки на анализа, а Трета глава проследява пътя на изследването на наречията от традиционните класификации до генеративния синтаксис. Дисертацията разглежда разграничението между наречия и адвербиални елементи (фрази), статуса на адюнктите, спецификаторите и комплементите, X-bar теорията, Универсалната граматика, модела Принципи и параметри и други основни подходи към моделирането и обяснението на позиционирането на наречията.

Основният фокус в теоретичната част пада върху разграничението между картографския подход (на Г. Чинкуе) и семантично-ориентирания подход (на Т. Ернст). Първият свързва наречията със специфични функционални проекции (и техните спецификатори), докато вторият допуска по-голяма структурна гъвкавост на адюнктите и обяснява дистрибуцията на наречията чрез семантичен обхват и интерпретация. Значителна част от Четвърта глава е отделена на аргументите „за“ и „против“ двата подхода, включително проблемите при подреждането на наречията, повторемостта (и полисемията), координация, елипса, натрупването на наречия, интерполацията и зависимата от позицията интерпретация.

Използваната литература включва трудове на Н. Чомски, Г. Чинкуе, А. Алексиаду, Т. Ернст, Р. Джакендоф, Х. Хайдер, Л. Рици, Р. Кейн, Ж.-И. Полък и други, както и изследвания върху българския синтаксис, клитиките, включително редица съпоставителните изследвания (вкл. романски езици, но и езици като фулфулде, явапай и др.). Липсват някои заглавия, включително предходна дисертация (на Десислава Вилимовска), която избира да следва семантично-ориентирания (адюнктен) подход.

Забелязва се известен дисбаланс между теория и емпирична аргументация. Някои раздели могат да бъдат съкратени, включително някои исторически екскурси, за да се изведат по-ясно на преден план теоретичните аргументи.

5. Методика на изследването

Дисертацията определя използваните методи като аналитичен, съпоставителен, дедуктивен и обяснителен. Примерите са извлечени от три корпуса: British National Corpus (BNC), Corpus of Contemporary American English (COCA) и Българския национален корпус (BgNC – тук използвам съкращенията, дадени в текста). Допълнително са включени конструирани примери от носител на българския език (авторката на дисертацията) за проверка на хипотезите.

Авторката прави важната уговорка, че изследването не е статистически ориентирано. Корпусните данни се използват преди всичко за илюстриране на засвидетелствани модели и за осигуряване на емпиричен материал за анализа. Основният метод е качествена интерпретация на синтактични структури (включени са и някои количествени данни, но аргументите и заключенията не се основават на тях).

Качественият подход е подходящ за теоретичните цели на изследването, но поставя известни ограничения пред възможната подкрепа на твърденията, основани на емпиричния материал. В случая корпусните данни се използват предимно за засвидетелстване и илюстрация на предложението анализ, а не като доказателство за продуктивността на разглежданите модели. Освен това корпусните примери са подбрани от авторката, а източниците са ограничени (това са конкретни корпуси, съдържащи определени данни – обстоятелство, което авторката добросъвестно отбелязва).

Авторката също така признава, че съпоставката между два езика сама по себе си не може да установи универсалната валидност на картографския подход – ограничение, което трябва да бъде отчетено. Както вече беше посочено, в дискусиата на картографския подход са приведени и примери от изследвания върху други езици, макар да е нужно все пак натрупване на повече данни и съответния анализ.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Основните аналитични глави на дисертацията са четвърта, пета и шеста.

Четвърта глава съпоставя двата основни подхода, използвани в генеративната литература върху наречията, за да обоснове избора на теоретичната рамка. Семантично-ориентираният модел е представен като дескриптивно и семантично гъвкав, но според авторката тази гъвкавост е за сметка на предсказателната му сила, когато се разглеждат асиметриите при подреждането и междуетиковите ограничения. Картографският подход се извежда като по-подходящ за обяснението на подреждането на наречията, съвместната поява на наречия, интерполацията и връзката между позиция и интерпретация на наречията.

Авторката не приема безусловно валидността на модела на Г. Чинкуе. Тя разглежда критично възраженията срещу строгата йерархия и се опитва да покаже как привидно противоречиви словоредни реализации могат да възникнат в резултат на движение, фокус, парентеза, координация или елипса. Изводът е, че повърхнинната вариативност не предполага непременно вариативност на дълбинната структура.

Пета глава е емпиричният фокус на дисертацията. За моделирането на структурата, тук се използва разграничението на Високо наречийно пространство (Higher Adverbial Space – HAS) и Ниско наречийно пространство (Lower Adverbial Space – LAS), формулирани от Г. Чинкуе, с цел да се организира разположението на различните класове наречия в английския и в българския език. Високият домейн съдържа проекции за речево-актови, оценъчни, евиденциални и епистемични наречия, докато ниският домейн съдържа проекции за темпорални и аспектиални наречия.

И двата езика спазват относителния ред на проекциите, определен от Г. Чинкуе. Привидните отклонения, особено в българския език, се интерпретират като ефекти от фокус, парентетичен статус, прозодия и обикновено са резултат от движение, а не опровергават йерархичния анализ. Анализът на ниските наречия разглежда допълнително anteriorni, генерични/прогресивни и комплетивни интерпретации и използва български данни за изследване на структурната интерпретация на наречия като *вече*.

Важна част от Пета глава е отделена на придвижването на глагола – глаголите се придвижват около наречията, разположени в спецификаторите на функционалните проекции, подредени във фиксирана йерархия (т.е. така полученото повърхнинно разположение на наречията всъщност е резултат от глаголното движение). При английските финитни лексикални глаголи възможностите за движение са относително ограничени, докато българските могат да се издигат през ниското наречийно пространство. Направена е съпоставка на поведението и на спомагателните глаголи и на деятелните и страдателните причастия в двата езика. За да обхване различните възможности за движение, анализът въвежда допълнителни междинни проекции, обозначени като YPlow, YPmiddle и YPhigh, като доразвитие на предложението за проекция YP, въведено от Ledgeway и Lombardi, с цел разграничаване на ниските от високите зони на наречията.

Тук стремежът е да се запази фиксираната йерархия на наречията на Г. Чинкуе, като същевременно се представят по-ясно позициите, заемани от глаголите и спомагателните глаголи. Анализът на българските пасивни конструкции е особено релевантен, тъй като обединява глаголната морфология, позиционирането на спомагателните глаголи, клитизацията и реда на наречията. Интересно наблюдение, което обаче изисква по-нататъшно изследване, е, че българските пасивни причастия демонстрират по-голяма свобода от активните (пасивите в българския често се анализират като синтактични конструкции; вж. и примери като *сградите са подходящо проектирани* (**те са подходящо проектирали сградите*), където наречието има обхват само над причастието и е разположено между спомагателния/свързващия глагол в сегашно време и пасивното причастие).

Шеста глава разглежда взаимодействието между синтаксиса и семантиката чрез анализа на полисемни наречия. Хипотезата е, че лексикалната двусмисленост често може да бъде моделирана структурно: различните значения на една и съща форма (на наречие) могат да съответстват на различни позиции на сливане във функционалната йерархия.

Анализът на наречието *already/вече* се използва за anteriornите и терминативните интерпретации, докато анализът на *still* и неговите български съответствия (*още/все още, все пак*) разграничава аспектиални, маргинални и адверсативни/концесивни интерпретации. Последната е свързана с фокусна позиция извън йерархията на Г. Чинкуе, докато аспектиалните и маргиналните значения са свързани с континуативната аспектиална област.

Така Шеста глава подлага теоретичната рамка на проверка чрез анализ на данни, които иначе биха могли да изглеждат като опровергаващи съответствието между лексикален елемент и синтактична позиция, но същевременно тук се появяват случаи, които изискват допълнително уточняване, особено при маргиналните и скаларните интерпретации.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Теоретични приноси: Основно предимство на труда е ясно заявеният теоретичен фокус – дисертацията има за цел не просто да опише разположението на наречията в двата езика, а да го обясни в рамките на избраната теоретична рамка. Авторката последователно свързва повърхнинния словоред с йерархичните позиции, извеждани чрез глаголно придвижване и аргументирани с оглед на морфологията и интерпретацията. Трудът въвежда YPlow, YPmiddle и YPhigh като допълнителни междинни проекции за моделиране на движението на глаголите (вкл. спомагателните глаголи). Те прецизират картографското представяне, без да заменят основната йерархия на функционалните проекции.

Емпирични съпоставителни приноси: Съпоставителната перспектива също представлява приносен момент. Дисертацията прилага йерархията на наречията на Г. Чинкуе към структурата на българското изречение в съпоставка с тази в английския език, като подкрепя хипотезите с данни от три корпуса. По-свободният словоред на българския език, аспектиалната морфология и системата на клитиките (особено възможният клитичен статус на спомагателните глаголи в сегашно време) са използвани като доказателства за проверка на предложената архитектура.

Предложеният анализ на полисемните наречия също е приносен. Анализите на already/вече и still и техните български съответствия се използват, за да се аргументира, че различията в интерпретацията могат системно да бъдат свързвани със структурни позиции. Това засилва общата теза на дисертацията, че синтаксисът и интерпретацията са тясно свързани, но във функционалната структура на изречението. Опитът да се свържат различни явления като подреждането на наречията, глаголното движение, позиционирането на спомагателните глаголи, движението на причастията, аспекта, фокуса и полисемията, също заслужава положителна оценка, тъй като позволява на авторката да оцени предложената йерархия чрез няколко различни явления.

В заключение, трудът се основава както на теоретични, така и на емпирични аргументи. Цитирана е значителна библиография, което показва познаване на основните теоретични дискусии по темата. Изследването се опира и на корпусни данни, преценка на носител на езика, синтактични тестове и описание на пораждането на структурните модели. Следователно съпоставителният анализ има и теоретични последици, а не служи единствено за цели на описанието.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Дисертационният труд е апробиран в четири публикации в сборници от академични конференции.

9. Лично участие на докторантката

Всички публикации на докторантката са самостоятелни. Няма данни за наличие на плагиатство.

10. Автореферат

Авторефератът – представен на български и на английски език – отговаря на изискванията и отразява основните резултати, постигнати в дисертацията.

11. Критични забележки и препоръки

Няколко критични бележки вече бяха направени под една или друга форма по-горе, като тук ще бъдат обобщени.

Първо, налице е известен дисбаланс между теоретичната обосновка и аргументите, основани на емпирични данни. Дисертацията защитава убедително картографския подход, но някои от заключенията са формулирани по-широко (и по-общо), отколкото позволява емпи-

ричната основа. Изследването на два езика, дори подкрепено от данни от три корпуса, не може да докаже универсалността на йерархията. Авторката признава това ограничение и въпреки това би било полезно последователно да се поддържа разграничението между данни, подкрепящи приложимостта на йерархията към английския и българския език, и данни, които биха установили нейната универсалност.

Второ, емпиричната методология би могла да бъде описана по-ясно и с повече детайли. Корпусните данни са подбрани от авторката и се използват интерпретативно – все пак би било полезно да има повече информация относно броя на примерите, критериите за подбор, разпределението им между корпусите и отношението към примерите, които не подкрепят очакванията. При извеждането на примерите е добре да се отбележи от кои корпуси са и от кои текстове са (макар това да увеличава обема на текста). Съществуват и други корпуси с данни от различни регистри, които могат да бъдат прегледани – например корпусът CLASSLA.web съдържа данни от различни източници, които са по-близки до разговорната употреба.

Трето, предложените междинни YP проекции са теоретично значими, но може да се обосноват по-убедително. Дисертацията въвежда YPlow, YPmiddle и YPhigh като схематични функционални проекции, свързани с глаголното движение. Тъй като те представляват разширение на съществуващата картографска архитектура, би било полезно по-ясно да се посочи кои независими диагностични критерии ги разграничават, какви предсказания правят извън анализирания случай и как се съпоставят с алтернативните анализи.

Четвърто, част от анализа на полисемията показва ограниченията на строгото съответствие между форма и позиция. Третирането на маргиналните и скаларните интерпретации е важно именно защото тези случаи не се вписват в най-ясната версия на йерархията. Необходимо е да се уточнят по-ясно критериите, използвани за разграничаване на омонимия, полисемия и контекстуално обусловена интерпретация.

Дисертацията би могла да спечели и от известна редакторска намеса. Някои теоретични положения, особено противопоставянето между адюнкция и фиксираните функционални позиции, както и ролята на глаголното движение, се появяват в редица части на текста. Макар непосредствената теоретична основа на труда да е ясно заявена (картографски синтаксис и строга X-bar теория), на места се появяват термини от други теоретични рамки без предварително позоваване или обяснение, например phase и phase edge.

12. Лични впечатления

Нямам лични впечатления от докторантката.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Трудът показва ясно разбиране на съвременното състояние на изследванията в генеративния и съпоставителния синтаксис, отличава се с теоретична и аргументативна последователност и предлага конкретни анализи на разположението и поведението на наречията в българския и в английския език. Изследването е основа и за по-нататъшни проучвания на взаимодействието между функционалната структура, словореда, глаголното движение и интерпретацията.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертацията на Симона Матева представлява задълбочено теоретично и съпоставително изследване на синтаксиса на наречията в английския и българския език. Основният ѝ теоретичен ангажимент е към картографския подход и хипотезата, че наречията са свързани със структурна последователност от функционални проекции. Емпиричният анализ аргументира, че привидната гъвкавост в разположението на наречията до голяма степен може да бъ-

де обяснена чрез взаимодействието между тази фиксирана йерархия и езиковоспецифичното движение на глаголи, спомагателни глаголи, причастия.

Силните страни на дисертацията са теоретичният ѝ обхват, съпоставителният фокус върху българския и английския език, използването на глаголното движение и опитът да се свърже синтактичната позиция с интерпретацията на полисемните наречия. Въвеждането на междинните УР проекции и анализите на два класа наречия са конкретните аспекти, чрез които дисертацията се стреми да разшири или прецизира съществуващите картографски анализи.

Дисертационният труд **съдържа научни и научноприложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на** изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и на съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че докторантката Симона Анастасова Матева **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност Филология, като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

С оглед гореизложеното убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на Симона Анастасова Матева в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма Германски езици: английски език.

24.09. 2026 г.

Рецензент:

(доц. д-р Цветана Димитрова)